

**СХВАТАЊЕ ТРАНЗИЦИЈЕ У
НАУЧНОЈ МОНОГРАФИЈИ
ПРОФЕСОРА УРОША ШУВАКОВИЋА***

**Урош Шуваковић: Транзиција – прилог социолошком
проучавању друштвених промена, Филозофски факултет
Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2014.**

Из пера аутора уџбеника, монографија, и многобројних зборника и научних чланака, професора др *Уроша Шуваковића*, изашла је још једна значајна монографија.

ТРАНЗИЦИЈА – прилог социолошком проучавању друштвених промена, представља последњу у низу научних монографија овог аутора, која се састоји, поред увода у коме је теоријско-методолошки засновано проучавање овог процеса, од 14 поглавља. Са циљем да систематично и прегледно изложи проблематику којом се бави, аутор је структуру књиге изложио путем четрнаест јасно разграничених и осмишљених делова/ целина. Ове посебне проблемске области поред тога што чине посебну целину општег проблема транзиције на неки начин представљају и засебно заокружене научно-тематске целине којима се проф. Шуваковић веома успешно бави.

Ово изузетно дело, у издању Филозофског факултета Универзитета у Приштини, са привременим седиштем у Косовској Митровици, постало је доступно широј јавности минуле 2014. године.

Проф. др *Урош Шуваковић*, социолог је дисциплиноване социолошке истраживачке праксе, који на врло успешан начин користи сазнајне резултате других друштвених наука (политиколошких, правних, економских), чиме на илустративан начин демонстрира интердисциплинаран приступ истраживачком проблему (у овом случају схватању процеса транзиције).

* Др Урош Шуваковић (1970), ванредни је професор Филозофског факултета Универзитета у Приштини, са привременим седиштем у Косовској Митровици, са објављених преко 100 библиографских јединица - уџбеника, научних монографија, тематских зборника и научних чланака публикованих у земљи и иностранству.

Наиме, монографија на свеобухватан начин даје одговор на постављена питања.

У **уводном поглављу** истраживачко питање које је закупило ауторову пажњу везано је за питање дефинисања појма „транзиције”, који се у овој монографији користи врло консеквентно. Затим се, у трагању за одговорима, поставља питање друштвеног контекста у коме се одвија процес транзиције, у чијем смислу је било потребно одредити, критички сагледати и проучити макрoцелине у структури савременог друштва, с једне стране светске, и са друге стране међународне заједнице. Посебно се издваја она група питања коју занимају које су то најпогодније методе за изучавање транзиције, трагајући за одговором да ли су сваке од њих, и у којој мери подобне за изучавање и проучавање овог процеса. И на крају, али не и најмање значајно у монографији се поставило питање да ли је могуће конституисати социологију транзиције, као посебну социологију. Као методолошки принцип, аутор посебно наглашава да „ко жели истински да се бави науком, друштвеном пре свега, мора да буде одређен за принцип беспoштeдне критике постојећег...”, позивајући се притом на *Маркса, Турена и Попера*, али у југословенске праксисовце.

Први део књиге се пре свега односи на појмовно одређење транзиције као друштвене промене. Аутор указује на хронолошку употребу овог појма, његово коришћење и промену значења (како у домаћој, тако и у иностраној литератури, нпр. код Турена, бела, Тофлера, попера, Гиденса, Хантингтона). Не изоставља ни етимолошко значење *transitio-onis* „прелазак на другу (непријатељску страну), дезертирање” (према Оксфордском латинском речнику) Аутор транзицију схвата условно речено „политички”, наглашавајући да појам транзиције не своди само на „демократску транзицију”, већ је по среди шири друштвени процес (на стр. 15. ауторове књиге). Проф. Шуваковић указује како је „транзиција резултат, с једне стране деловања закона развитка људске историје...”, али је она истовремено „...и резултат ефекта „хладног рата”. Транзиција није, како он каже „промена партије на власти, нити персонална промена носилаца власти, она не значи ни демократизацију, неког тоталитарног буржоаског друштва; она представља квалитативну друштвену промену уназад, враћање точка историје из реалсоцијалистичког... у капиталистичко, буржоаско друштво...” (стр. 20–21). Аутор јасно и децидно исказује разумевање транзиције као својеврсне „контрареволуције са одложеним дејством”, наглашавајући да њену основу треба тражити у својинском преображају - свеопштој приватизацији.

У овом делу аутор је, после успешног одређења симболичног почетка процеса и раздобља транзиције (рушење Берлинског зида 9. новембра 1989. године), уз указивање да се зачеци овог процеса могу учити бар деценију раније, покушао да пронађе и критеријуме помоћу којих би се утврдило када се транзиција има сматрати окончаном, наводећи да је ипак немогуће одредити њен крај, с обзиром да је аутор транзицију одредио као „свеобухватан квалитативни друштвени преображај” што с друге стране онемогућава аутора да објективно одреди тренутак када неко друштво излази из транзиције. Ипак, он указује да ће се посттранзиционим сматрати оно друштво за које САД потврде

да је такво, пошто оне заправо представљају демијург који је усмеравао овај процес у друштвима у којима се он одвијао.

Предмет ауторовог разматрања у **другом поглављу** јасно је одређен мотом - ставом академика Лукића да је „Земља постала мала, самим тим што су људи закорачили у васиону”. Наиме, у овом делу је врло аналитички приказан међуоднос глобализације и транзиције, да би се затим дало одређење других повезаних појмова. Кренуло се, дакле од терминолошке етимологије појма глобализације (латинског, енглеског и француског порекла); да би се затим указало на њено значење (социолошко, политичко, методичко, комуниколошко, економско, ...). Такође, овај део књиге обухвата и покушај „датирања” овог појма, при чему проф. Шуваковић указује „да није примарно питање датума прве употребе термина, већ старости овог процеса” (стр 28). Такође он наглашава да друштвене појаве „не падају са Марса”, већ су производ многоструких веза људи међусобно и људи са човековим светом (који укључује и природу и друштво) сагледаних у њиховој развојности”. Указано је да је „глобализација законит друштвени процес, који се прогресивно развијао током људске историје, ... да је друштвени процес историјски прогресиван, али и дисконтинуиран, ... са ужим и ширим значењем ...” (стр. 31), при чему је уже оно које професор Печујлић назива „турбоглобализацијом”, а заправо се ради о савременој фази овог процеса. Веома илустративно, историчност процеса глобализације од бар неколико хиљада година уназад приказана је кроз пример ширења и сузбијања великих богиња на читавој Планети.

У оквиру овог дела обрађени су и теоријски разматрани следећи појмови: глокализација (интеракција глобалног и локалног), мондијализација, нови светски поредак, глобализам, трансформација, односно промене.

Треће поглавље, под називом „Политичка транзиција: успостава демократије без народа” такође је јасно исказана у њеном мотиву из познате Дивержеове студије. Проф. др Шуваковић аргументује на бројним примерима како су транзициона друштва само формално политички демократска друштва. Аутор завршава ову целину наглашавајући да је заправо реч о политички маргиналним друштвима и марионетским властима чији је јасни циљ: опстанак на власти, уз манипулацију подршком грађана.

Аутор се у **четвртном поглављу** бави једном врло значајном подбашћу, а то је „Транзиција политичких партија: левица прихвата десничарску неолибералну идеологију губећи сопствени политички идентитет”. Уочавајући сву сложеност ове проблематике аутор је свакој категорији исказивања посветио посебну пажњу. Пре свега пошао је од постојеће тврдње да влада велика збрка у погледу одређења тзв. „страначке левице” и „страначке деснице”, у савременом транзиционом друштву. Проф. Шуваковић у покушају одређивања ова два појма, наиме има на уму да је реч о „историјским појмовима, темпоралног карактера, за које компонента времена има суштинску важност”, посебно наглашавајући значај географских компоненти и географске одређености ових појмова (стр. 65). Ова подтачка је детаљно обрађена са свих аспеката. То се пре свега односи на табеларни приказ разликовања позиција партија левице

и деснице до треће четвртине XX века, у којима је аутор илустровано приказао смер залагања једне и друге (по разним питањима: нпр. типу својине; привредним односима; односу према грађанским правима и слободи; односу према облику уређења; односу према националном питању, према религији и цркви; организацији власти у земљи; циљу коме теже; начину вршења друштвених промена). Такође се промишља и „самопозиционирање партија” и историјско посматрано мењање критеријума деобе на основу којих су политичке партије сматране левицом, односно десницом, чиме је употпунио разумевање ове проблематике.

Пето поглавље је посвећено транзицији својине – посебно дајући важност индикаторима на које треба обратити пажњу када се сагледавају последице транзиције, почев од презадужености земље; приватизације (тзв. плачкашке); тајкунизације; отпуштања и масовне незапослености и деиндустријализације привреде. Аутентичност овог дела аутор једноставно постиже коришћењем статистичких података релевантних за сваки индикатор понаособ, које нужно намећу закључак да је транзиција нпр. у Србији проузроковала драматичан пад животног стандарда грађана и озбиљну кризу српске привреде, којој аутор, нажалост не назире крај.

Аутор **наредно поглавље** «Транзиција људских права...» инспиративно започиње следећим мотивом да „онај ко претендује да људска права узме озбиљно, мора да прихвати неодређену али моћну идеју људског достојанства” (Dworkin). Аутор је овом делу посветио значајну стручну теоријску и практичну пажњу. Указано је, наиме колико је остваривање људских права важно и централно питање за оцену демократичности неког друштва. У овом делу вешто су приказана основна људска права: грађанска и политичка, социјално-економска и културна (тзв. права треће генерације као историјски најмлађа). Проф. Шуваковић ово поглавље завршава поентирањем да је «транзиција значила својеврсну инверзију у давању приоритета – која ће људска права бити реализована» (стр. 113). Па тако изводи закључак да се уместо социјално-економских права (приоритетна у некадашњим социјалистичким друштвима) примат даје грађанским и политичким правима, и по цену минималних средстава за живот (што је ситуација у већини земаља у транзицији).

У **седмом поглављу** који носи назив «Транзиција класних односа: од радних људи и самоуправљача до прекаријата» аутор посебно издваја две нове антиподне друштвене групе, којима се посебно и бави, а то је група менаџера и прекаријата. Разматрајући потенцијале прекаријата да подстакне друштвене промене, аутор констатује како „класни односи успостављени у савременом глобализирајућем друштву никако не представљају `крај историје`, већ напротив – могуће успостављање неког новог друштва, праведнијег и солидарнијег од овог данашњег” (стр. 134). Колико су класни односи заоштрени и глобално и у појединим земљама, речито говори податак једног британског истраживања на које се др Шуваковић позива, да 85 најбогатијих људи света поседује богатство које има 3,5 милијарди најсиромашнијих.

Осмо поглавље проф. Шуваковић посвећује причи о неоправданом редуковању појма «партијска држава» само на једностраначке политичке систе-

ме (попут оних који су постојали у европској историји 20. века). Аутор, поред издвајања основних карактеристика «партијске државе» посебно врши типологију пет различитих варијанти остваривања партијског утицаја на привредно-финансијске субјекте, који не карактеришу само партијску државу, али се сматрају правилном понашања у њој (на стр. 146-148. ауторове књиге). Знајући колико је термин «корупција» важан за ову проблематику проф. Шуваковић јој у овом одељку даје заслужено место, повезивајући је са партијском државом, чије постојање представља један од предуслова постојања тзв. системске корупције (анализирајући однос «партијска држава» - «системска корупција»). И управо се и само поглавље завршава закључком да је партијска држава важан елемент у настанку и развоју системске корупције, и обротно: да системска корупција подржава опстанак «партијске државе»

Значајне опсервације изнете су у поглављу **девет** са насловом „Транзиција и модернизација: конзервативизам као битна одлика транзиције”. Поред појмовног одређења модернизације и њеног разумевања (у ужем редукционистичком и ширем смислу), професор Шуваковић се посебно позабавио и основним карактеристикама друштва које се сматрају „модерним” (научни и техничко-технолошки напредак, грађанска и политичка права, приватно власништво, тржишна привредна и индустријализација, неповредивост политичких права и слобода, начело индивидуализма и рационализма, постојање државанација, успостављање националних културних идентитета, палета социјалних-економских права, али и колективна права солидарности, односно права треће генерације). Чини нам се да је упутно цитирати један, према нашем суду један од значајнијих ауторових ставова, који управо одражава његов поглед на процес модернизације. Наиме, аутор на стр. 176 свог дела каже: „Друштво никако не сме да почива искључиво на традиционализму, на окоштаним и давно превазиђеним вредностима, већ на прогресивном схватању традиције као очувања суштинских народних вредности, карактеристика, националног и културног идентитета, уз модернизацију која је неопходна како би тај народ истински напредовао. Потребно је успоставити модернизацијско схватање традиције и традицијско схватање модернизације”.

Овај део завршава са јасним закључком да процес транзиције не носи са собом модернизацијске снаге и подстицаје, већ суштински буди конзервативизам на многим друштвеним пољима.

Као посебно питање које се прожима у **десетом** поглављу под насловом «Неолиберална транзиција као евроинтеграција» тиче се трагања за одговором на питање због чега се чланство у Европској унији сматра циљем који нема алтернативу?! Односно, да ли је безалтернативност заправо чист догматизам. Теоријским и практичним полемисањем аутор даје своја објашњења. У овом поглављу он констатује да је истинита тврдња да нису све државе-чланице ЕУ истовремено и чланице НАТО, али истовремено и подвлачи чињеницу да нема ниједне транзиционе земље која је приступила ЕУ, а да није постала чланица НАТО, питајући се при том због чега би НАТО Србији дозволио да она буде изузетак.

У **Једанаестом** поглављу аутор детаљно анализира значај стратегије образовне транзиције која се примењује под називом «болоњски процес». Свој став аутор јасно показује у цитираној констатацији угледног бечког професора Liesmann-а да „беда европских високих школа има своје име: Болоња” (стр. 205). Наиме, проф. Шуваковић указује на разлоге транзиције образовања, односно на узроке промена у високообразовним системима у транзиционим друштвима, предходно указујући на чињенице које су претходиле транзицији образовања. Завршни део ове целине поново поставља питање болоњског процеса – због чега је он покренут, и са каквим интересима?! Аутор доказује, и то с позивом на Гиденса, да укључивање у овај процес није никакав предуслов евроинтеграција, већ ствар политичке одлуке влада националних држава које су своје суверене надлежности пристале да подвргну овој политичкој иницијативи. На крају Шуваковић истиче да је глобалистички идеал болоњског процеса „тржиште младима без граница”, наводећи да се наша земља, можда и више од других транзиционих друштава нашла у ситуацији да производи висококвалификоване/младе кадрове за иностранство, истовремено и сама заостајући у развоју.

Дванаеста проблемска област насловљена „Медијска димензија глобализације” упућује нас на то какав су утицај медији имали на започињање и подршку процесу транзиције и обрнуто – шта је то транзиција учинила са медијима у транзиционим друштвима, са посебним освртом на то како су се развијали масовни медији, и како је сваки од њих својим настанком, допринио друштвеним променама и убрзавању процеса глобализације.

У наставку су представљене «Специфичности транзиције у Југославији и Србији» које се јасно могу идентификовати, о којима аутор статистички илустративним подацима говори све до краја овог одељка. Од нарочите важности су подаци које је аутор изнео у овом поглављу, а који су везани за етнотероризам на Косову и Метохији, који траје у читавом периоду од започињања транзиције до данас. У овој књизи су ти подаци први пут објављени у јавности. и на основу њих се може стећи јасна представа о изложености страдању српског и другог неалбанског народа на Косову и Метохи у последњих четврт века.

Последње, четрнаесто поглавље насловљено са „Транзициони резултат – Србија у буцаку”, обухвата ауторова промишљања везана за питање шта је Србија добила транзицијом – да ли је добила или изгубила?! Аутор јасно указује да Србија није изолована земља – на којој су изостављена преплитања интереса великих сила, која би могла, попут Кине да се руководи идејом да „није важно да ли је мачка црна или бела – ако успешно лови мишеве”, или да се понаша, попут Кубе – која је изоловано острво. Србија дакле, као европска земља није имала могућност да изабере хоће ли остати нетранзициона земља. Као и друге транзиционе државе, она је на кретање тим путем принуђена од стране снага светског неолиберализма. Аутор у наставку указује на последице које Србију на том путу сусрећу, почев од убрзаног процеса десуверенизације државе, деиндустријализације, уништење домаће пољопривредне производње, изумирање становништва, најдиректије угрожавајући идентитет Србије и српског народа, мењајући промену свести Срба. Ипак професор Шуваковић

своје последње поглавље, а самим тим и књигу не завршава песимистички, већ позивом на Руварца и Пашића „Нема нам спаса, али пропасти нећемо!”

Књига се, као по добро устаљеном обичају не завршава завршним излагањем, не зато што аутор није желео да своје ставове још једном издвоји, указивајући притом на њихову актуелност и значај, већ је желео да књига остане отворена према новим изазовима с којима ће се сусретати транзиционе земље у будућности. С тог аспекта, може се с правом рећи да је својом целовитошћу књига „Транзиција” проф. *Уроша Шуваковића* померила границе досадашњег схватања процеса транзиције.

Резултат ауторског приступа управо је ова структурирана монографија, која читаоцима успешно дарује увид у комплексност транзиције уопште и у Србији посебно, представљајући добар избор информација за научну али и за ширу читалачку публику. Аутор је управо својом књигом дао пример како научно заснована литература и те како може бити приступачно уобличена. Таква, даје веома значајан допринос социолошким истраживањима транзиције.

Очекујемо да ће ово издање потстаћи на даља истраживања и дубље промишљање страсне, како домаће тако и иностране истраживаче, с обзиром да приказана сложена структура на којој је заснована задивљује и заслужује највишу научну оцену. Са сигурношћу се може констатовати да ће ова књига представљати добру основу за студенте завршних година високих школа, факултета и студената последипломских студија. Значајна је литература (истраживачка грађа) за све оне који су заинтересовани за дубље разумевање транзиције, без обзира на научни и професионални профил.

Рецензенти ове значајне монографије су професор емеритус др Љубиша Митровић, са Филозофског факултета у Нишу, проф. др Саша Бован, са Правног факултета у Београду и проф. др Милојица Шутовић, са Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у косовској Митровици. Монографија је настала као резултат ауторових истраживања у оквиру научно-истраживачког пројекта III 47023 *Косово и метохија између националног идентитета и евроинтеграција* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Књига је написана научно–стручним и разумљивим стилем, што свакако представља додатни допринос. Обима је 360 страница Б5 формата, са преко 500 референци, обogaћена и Именским и Предметним регистром, што олакшава кретање кроз њу, као и нешто ширим (десетак страница) резимеима на енглеском и руском језику. осим тога, већи број фотографија, илустрација, табела, графикона, па и дизајн самих корица, помажу читаоцу у разумевању проблематике ове монографије, баш као што и елиминишу двосмисленост става професора Шуваковића у погледу овог процеса. Поручком самог аутора монографије „Транзиција” завршићемо овај приказ, а то је да се ниједан процес не може социолошки објективно посматрати ако се проучава изоловано.

Увек се мора имати у виду друштвени контекст!